בעי רבא מאי טעמא דרבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו או דילמא ספוקי מספקא ליה ואם תימצא לומר קאמר אם תימצא לומר בכור הוא הרי מומו עמו למאי נפקא מינה למילקא עליה משום גיזה ועבודה אי נמי למיתבה לכהן ת"ש ר' אילעאי אומר משום ר' ישמעאל [א]אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו ש"מ מיפשט פשיטא ליה ודילמא אם תימצא לומר קאמר ת"ש [1]זכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה [2]זכר שאין ת"ל (א) מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס מני אילימא ת"ק ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא אלא רבנן בתראי מחד קרא (ב) נפקי דהא גבי בכור חד זכר הוא דכתיב (ג) קא מעטי כולהו מינייהו אלא פשיטא ר' ישמעאל (ד) ואי אמרת בשלמא רבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה היינו דאיצטריך קרא למעוטי אלא אי אמרת מספקא ליה אצטריך קרא למעוטי ספיקא לעולם רבנן בתראי וגבי בכור (ה) תרתי קראי כתיב [3]הזכר [4]והזכרים: וחכ"א אינו בכור כו': אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס [ב]אבל בטומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא א"ל רבא אלא מעתה בערכין יערך אלמה

או דילמא ספוקי מספקא ליה. אם זכר הוא אם נקבה הוא. והאי דקאמר מומו עמו אם תימצא לומר קאמר אם תימצא לומר (י) ספק בכור הרי מומו עמו: **למילקא עליה כו'.** אי אמרת בכור הוא לקי דבכור בעל מום נמי אסור בגיזה ועבודה ואם ספק הוא מספיקא לא מלקינן ליה: **אי נמי למיתביה לכהן.** אם בכור הוא נותנו לכהן ואוכלו במומו זה ואם ספק הוא אוכלו ישראל במומו זה כדין ספק בכור האוכל במומו לבעלים דהמוציא מחבירו עליו הראיה: (א) **דילמא אם תימצא לומר קאמר.** כלומר אם בכור הוא הרי מומו עמו: ה"ג בתורת כהנים (א) **וזכר ולא נקבה.** זכר כתיב גבי עולת בקר זכר תמים יקריבנו ומשמע ולא נקבה: **כשהוא אומר זכר למטה.** בעולת צאן(ב): **שאין ת"ל.** דלא צריך לגופיה למעוטי נקבה דהא אימעיטא לה: **להוציא טומטום ואנדרוגינוס.** הוא דאתא: **מני.** האי דאימעיט טומטום ואנדרוגינוס מזכר בתרא: **אילימא ת"ק.** דמתניתין הא טומטום ואנדרוגינוס ספק הוא: **ואיצטריכא קרא למעוטי ספיקא.** בתמיה. הא ליכא ספקא קמי שמיא אלא ודאי משום דבריה בפני עצמו הוא (י) קממעיט ליה ודלא כת"ק: **אלא רבנן בתראי.** דמתניתין דפשיטא להו דבריה הוא (ח) וקאמרי אינו בכור אלא נגזז ונעבד: תיפוק ליה טומטום ואנדרוגינוס ונקבה מחד זכר דהא גבי בכור לא כתיב אלא חד זכר וקממעט (ט) מיניה כולהו טומטום ואנדרוגינוס מחד זכר: **אלא פשיטא כדר' ישמעאל.** מוקמינן לה וכדבעי' לפרושי דהא כהנך רבנן לא מצינן לאוקמא(ג) ופשיטא ליה דזכר הוא (י): **היינו דאיצטריך למעוטי.** דלאע"ג דזכר הוא לא קדיש שום קדושה אם אקדשיה לשום עולה ואפילו בגיזה ועבודה שרי ומזכר קמא לא נפקא לן(ד) למעוטי מקדושה דהא גבי בכור כתיב חד זכר ולא ממעיט ליה ר' ישמעאל מגיזה דלא שרי (יא) משום מום אלא לישחט: **אלא אי ספוקי מספקא ליה.** אם זכר אם נקבה או לא מיתוקמא הך אליביה [דר"י] דקרא למעוטי (ס)ספק דלא אתי וכמאן מוקמת ליה: **לעולם רבנן בתראי.** ודקאמרת תיפוק לי מחד קרא דהא גבי בכור מחד קרא נפקא להו לא היא דגבי בכור תרי (יב) כתיבי: **הזכר.** הזכר תקדיש(ו): **הזכרים.** אשר יהיה לך הזכרים לה'(ז): **מחלוקת.** דקאמרי רבנן בתראי בריה הוא באנדרוגינוס: **אבל טומטום דברי הכל ספק.** ואסור בגיזה ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה: **אלא מעתה.** דספק הוא בערכין יערך (יג) באדם או בערך איש או בערך אשה: אלמה

אילימא ת"ק (סבר) ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא. וא"ת מנא ליה דטעמא דת"ק משום ספיקא דילמא הוי (ס)כחוטים הפנימיות שנפגמו ושנגממו דהוי מום לענין דאין שוחטין במקדש ולא הוי מום לישחט במדינה ולעולם בכור ודאי (יד) וי"ל דמדקאמר ר' ישמעאל בברייתא בכור הוא ומומו עמו מכלל דלת"ק לא הוי ודאי בכור: **ואתי** קרא למעוטי ספיקא. כי האי גוונא פריך בפ' בתרא דיומא (דף עד.) גבי כוי ובכריתות בפרק דם שחיטה (דף כא.) ובפ"ק דחולין (דף כג:) גבי תחלת הזהוב שבוה ושבוה ולא דמי לשאר דוכתי דממעטינן ספק מקרא לקמן בפ' בתרא (דף נח:) עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק וכן בהרת בסוף נזיר (דף סה:) ספק בהרת קדמה ספק שער לבן קדם דממעט ליה מלטהרו או לטמאו הואיל ופתח הכתוב בטהרה תחלה (טו) (ס)פעמים שהיה כך וטומטום נמי הוה שייך שפיר למעוטי שיש מהם זכר ויש מהם נקבה ופטרו הכתוב כל זמן שהוא ספק אבל כוי ותחלת הזהוב ואנדרוגינוס כולן שוים דקמי שמיא גליא כוי אם חיה אם בהמה ואם תחלת זהוב חשוב גדול או קטן ואם אנדרוגינוס זכר או נקבה וא"ת הא רב דס"ל דאנדרוגינוס ספיקא הוא (טז) כדמפרש בסוף המפלת (נדה דף כח.) דמטמא בלובן ובאודם (י)ומדקאמר בסוף הערל (יבמות דף פג.) הלכה כר' יוסי דלא הכריעו בו אם זכר או נקבה ובריה בפני עצמו דקאמר רבי יוסי בברייתא לאו דוקא ואפ"ה ממעט ליה רב לענין ביאת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס והיכי אתי קרא למעוטי ספיקא ויש לומר דהכא פריך שפיר דממעט ליה אנדרוגינוס מהזכר יתירא דכתיב גבי עולה ואם בא למעוטי אפילו הוא זכר משום דמשונה משאר זכרים א"כ מדממעטינן ליה מהזכר ש"מ זכר הוא ולא (יז) נקבה אלמא לא אתיא כת"ק דאמר ספיקא הוא אבל בההיא דרב תרי מיעוטי כתיבי דהוה מצי למיכתב מזכר ועד אדם או מנקבה עד אדם ואתא חד מינייהו לטומטום וחד לאנדרוגינוס ואם הוא זכר אתיא מזכר (כ)למעוטי ואם הוא נקבה אתי עד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה ולפי טעם זה אית ליה שפיר לרב (יח) הא דאמר רב חסדא בסמוך מחלוקת באנדרוגינוס אבל בטומטום ספיקא הוי וקדוש הוא מספיקא פירוש דלית לן לאוקומי מיעוטא (יט) לטומטום שהוא ודאי או זה או זה אלא שהוא מכוסה והא דאוקי רב מיעוטא לטומטום משום דליכא יתורא ועוד יש לפרש דצריכי הנך תרי מיעוטי דרב דכיון שהוצרך לכתוב זכר כדי למעט אנדרוגינוס אם הוא זכר לפי שהוא זכר משונה ועד נקבה למעוטי אם הוא נקבה על כרחך צריך לכתוב שניהם כדי שלא תאמר זכר דוקא ולא נקבה או נקבה דוקא (כ) (אבל) ולא זכר ולא נפרש דהוה מצי למכתב עד אדם ומ"מ סבר רב דמוקמינן נמי מיעוטא לטומטום (כא) ולא כרב חסדא דלקמן נמי אשכחן ר' יוחנן דלית ליה דרב חסדא ומצינו למימר נמי משום טומטום לאודויה צריכי תרווייהו למעוטי ספיקא דידיה מדין זכר ומדין נקבה אם א"כ נמצא זכר ואם א"כ נמצא נקבה וה"ה אנדרוגינוס לפי שהוא משונה משאר זכר או (כב) משאר נקבה ושקולים הן ולית ליה לרב דההיא דרב חסדא וכן אביי (כג) בפ"ק דחגיגה (דף ד.) ממעט טומטום משום דליכא יתורא ויש לתמוה (כד) דקפריך לקמן אלא מעתה בערכין יערך ומייתי ראיה מברייתא דממעיט ליה מערך איש ואשה מהזכר אם נקבה ומשני סמי מכאן טומטום מאי קושיא התם איכא יתור דמשום אנדרוגינוס לא צריך אלא חד וי"ל דהתם נמי צריכי תרווייהו לאנדרוגינוס דאי כתיב הזכר למעוטי ה"א לא גרע מנקבה ויהיה בערך נקבה ומ"ת והא דפריך מאם זכר אם נקבה להוציא טומטום ואנדרוגינוס מאי קושיא (כה) דילמא הא גבי שלמים איכא תרי מיעוטי אם זכר אם נקבה דאם הוא מיעוט כדקאמר בפרק המפלת (נדה דף כח.) ואומר ר"י דגרס זכר או נקבה דכתיב בקרא בשלמי צאן דהכי דריש ליה בתורת כהנים אבל אם זכר אם נקבה דכתיב בשלמי בקר דריש ליה התם בתורת כהנים ולעיל בפ"ב (דף טו:) ובתמורה בפרק אלו קדשים (דף יז:) לרבות ולד בעלי מומין (כו) והשתא פריך שפיר לרב חסדא דבהאי קרא לא כתיב אלא חד מיעוטא והוי או למעט כמו או כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה: **וקממעטי** כולהו מיניה. פירוש כולהו נקבה טומטום ואנדרוגינוס ולרב חסדא נמי דבסמוך דאמר סמי מכאן טומטום נקט כולהו משום נקבה ואנדרוגינוס: **אי** אמרת בשלמא מיפשט פשיטא ליה. פירוש דבכור הוא ומומו עמו היינו דאיצטריך קרא למעוטי ותימה מהאי טעמא גופיה לא ליבעי קרא דלכיון דבעל מום הוא פסול (כז) לגבי מזבח ופי' בקונטרס דהכי קאמר היינו דאיצטריך קרא למעוטי דלאע"ג דזכר הוא לא קדיש שום קדושה אם (כח) קדשיה לשם עולה ואפילו בגיזה ועבודה שרי ומזכר קמא לא נפקא לן (ל)למעוטי מקדושה דהא גבי בכור כתיב חד זכר ולא ממעיט ליה רבי ישמעאל מגיזה דלא שרי ליה (כט) משום מום אלא לישחט עכ"ל וקשה לפירושו מום מעיקרא לא אסיר בגיזה ועבודה אלא מדרבנן כדמוכח ליה לעיל בפ"ב (דף יד.) דאמר קדושת (מזבח) דמיתפלגא בקדושת הגוף גזרו בה רבנן ויש לפ' אחרים מרש"י שכתוב בהם היינו דאיצטריך קרא למעוטי דלאע"ג דזכר הוא לא מקרבינא ליה דנקבות שלו הוה מום ולפ"ז נ"ל דאתא האי קרא לאשמעינן (ל) במקום בשר הוה מומא לאפוקי מדרשא דאביי ורבא דלעיל (לא)ותירץ דאיצטריך למעוטי לאשמעינן דגרע מבעל מום דבעל מום נתפס (לב) בתמורה ומ"מ א"כ מאי קפריך אילימא לת"ק ספיקא (לג) ואתי קרא למעוטי ספיקא שפיר איצטריך למעוטי דאין נתפס בתמורה דס"ד דנתפס אפילו הוי נקבה (לד) לאשם דתרעה לרבנן דר"ש בתמורה בפרק אלו קדשים (דף יז:) וכיון שיש בה קדושת הגוף משמע דמיתפסא בתמורה וגם עושה תמורה (ס)קדושה ראויה כמו תמורת הפסח דלאחר שאינה קריבה ואפ"ה נתפס בתמורה לקדושה דחויה ורועה וגבי אנדרוגינוס דממעט ליה קרא הכא אפילו הוי ספיקא לפי שאינו לא זכר גמור ולא נקבה גמורה וי"ל דהכי פריך (לה) מדאיצטריך קרא זכר למעוטיה מהקרבת עולה כיון דספק נקבה הוא דאי למעוטו מדין תמורה אפילו הוי נקבה לא הו"ל למיכתב יתורא (לו) בזכר דמשמע דממעט ליה מטעם דאינו זכר גמור ואם תאמר היכי דייק (לז) דמיפשט פשיטא ליה לרבי ישמעאל דילמא אתיא מתניתין אחריני דסברי זכר הוא כגון רבי יוסי דפרק הערל

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פ"ב מהל' בכורות הל' ה טוש"ע י"ד סימן שטו סעיף ג:

סד ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

◆

תורה אור השלם

1. אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְיָ: ויקרא א ג

2. וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ: ויקרא א י

3. כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ: דברים טו יט

4. וְהַעֲבַרְתָּ כָל פֶּטֶר רֶחֶם לַייָ וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַייָ: שמות יג יב

◆

שיטה מקובצת

א] תי' מה ת"ל נמחק: ב] קרא תיפוק דהא: ג] דכתיב וקא ממעטינן כולהו מיניה: ד] ישמעאל היא ואי: ה] בבכור נמי תרי קראי: ו] לומר בבכור הוא הרי: ז] הוא דקממעיט ליה: ח] הוא דקאמרי: ט] וקממעיט כולהו מיניה נקבה טומטום ואנדרוגינוס הס"ד: י] דזכר הוא ס"א ולא מקרבי' ליה דנקבות שלו הוי מומא: יא] שרי אלא משום מום לישחט הס"ד: יב] תרי קראי כתיבי: יג] יערך טומטום אדם או: יד] ודאי הרי: טו] תחלה דהתם משתנה לפעמים דפעמים שהוא כך ופעמים שאי': טז] הוא כדפריש בסוף המפלת מדמטמא בלובן: יז] ספק אלמא. תי' נקבה נמחק: יח] לרב דפי' המפלת: יט] מעוטא מזכר ועד נקבה לטומטום היינו משום דאיכא כו' לפרש דבלאו טומטום צריכי הנך: כ] אבל לא זכר: כא] ודלא כרב חסדא דלקמן נמי כו' נמי דמשום טומטום: כב] או משונה משאר: כג] אביי דפ"ק דחגיגה דממעט טומטום מראיה אע"ג דביציו מבחוץ ולפי לשון ראשון שפי' דמודה רב חסדא בההיא דרב דממעטינן טומטום משום: כד] לתמורה מאי קפריך לקמן כו' ומייתי מברייתא דממעטינן ליה: כה] תי' דילמא נמחק: כו] מומין ואף תמורת בעלי מומין והשתא: כז] פסול הוא לגבי: כח] אם אקדשיה לשם: כט] ליה אלא לשום מום לישחט וקשה לפי' מום מעיקרו אות אי (תרי ליה) נמחק: ל] דלעיל וי"ו תירץ: לא] בתמורה והוא נתפס בתמורה: לב] ספיקא הוא ואתי: לג] נקבה דתחלת הקדש יש בה קדושת הגוף כמו מפריש נקבה לאשם: לד] קרא זכר אמאי איצטריך קרא זכר למעוטי מהקרבת: לה] יתורא דידיה בזכר: לו] דייק כהכא דמפשט:

מסורת הש"ס

א) [ויקרא פרשתא ג], ב) [ויקרא א], ג) לאוקמא הספ"ד אמ"כ ד"ה פשיטא כו' נ"ק, ד) לן אלא נ"ק, ה) נ' הג"ק ספקא לא אמי, ו) [דברים טו], ז) [שמות יג], ח) כתובים נ"ק, ט) וי"ל דכל ספיקא דא"א להתברר כמו כהרת ומעבר לפעמים שהוא כך ולפעמים שהוא כענין אחר שייך למעוטי מקרא שפיר מטעם שהם ספק וטומטום נמי כו' נ"ק ועי' תוס' חולין כג: ד"ה איצטריך, י) נ"א וקאמר, כ) נ"א למעוטי מטעם שהוא משונה ואם הוא כו' נ"ק, ל) [אלא], מ) גי' נ"ק דמים לאותה דמיתפלפל, נ) וי"ל דאיצטריך נ"ק, ס) לקדושה דחויה כמו תמורת הפסח שאינו ראוי ליקרב ואפ"ה נ"ק.

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ודילמא וכו' כלומר אם ת"ל בכור:

◆

רבינו גרשום

מיפשט פשיטא ליה. דאנדרוגינוס לא הוי בריה בפ"ע אלא זכר הוא ובכור ומומו עמו הוא חרוץ דנקבות: או דילמא ספוקי מספקא ליה. דדילמא בריה הוי ולא קדוש: או אם תמצא לומר בכור הוא. הוי מומו עמו: למילקא עליה משום גיזה ועבודה אי נמי למיתביה לכהן אי פשיטא ליה דבכור הוא ומומו עמו לקי עליה משום גיזה ועבודה ומיתייב למיתביה לכהן: כשהוא אומר למטה זכר. דכתיב ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים זכר תמים שאין תלמוד לומר שהרי כבר נאמר זכר למעלה דכתיב אם עולה קרבנו מן הבקר וכבר הקיש בקר לצאן: אילימא תנא קמא. דרבי ישמעאל ספיקא הוא דהא אמר וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה אין שוחטין דספק הוא שמא נקבה הוא ולא הוי בכור: ואתי קרא למעוטי ספיקא. והא קמי שמיא ליכא ספיקא: אלא לאו לרבנן בתראי איצטריך קרא דלדידהו לא הוי ספיקא אלא חולין גמורין דהא אמרינן וחכ"א אינו בכור ונגזז ונעבד: אי לרבנן מ"ט איצטריך זכר אחרינא תיפוק ליה מחד זכר וקא מימעטי כולהו מיניה בין נקבה ובין טומטום ואנדרוגינוס: אלא פשיטא לר' ישמעאל איצטריך איידך זכר ולדידיה קדוש בבכור והיינו דאיצטריך למעוטי דאע"ג דקדיש בבכור לא קדיש לענין קדשים: (אלא) לעולם רבנן בתראי ואי אמרת לדידהו כיון דלא קדיש בבכור תיפוק להו מחד זכר אין הכי נמי אלא בכור הא כתיב תרי קראי הזכר והזכרים הכא נמי כתיב תרי זכר: מחלוקת באנדרוגינוס דלרבנן בתראי הוי בריה ולת"ק ורבי ישמעאל הוי ספק בכור: אבל טומטום אפילו לרבנן בתראי הוי ספיקא דשמא יקרע ונמצא זכר וקדוש מספיקא: